

RODZINA W OBLICZU MIGRACJI ZAROBKOWEJ

Sylwester Bębas

Wyższa Szkoła Handlowa w Piotrkowie Trybunalskim

Family in the face of migration

Abstract: The paper has been depicted in the face of family migration. The paper is preceded by a short introduction in which problems discussed further were signaled. The paper presents such topics as: concepts of migration, the causes and the scale of foreign trips, the effects of migration. The paper concludes with an enclosed bibliography.

Key words: labor migration, family migration, trips abroad.

Wstęp

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej w 2004 roku, wraz z Cyprzem, Czechami, Estonią, Litwą, Łotwą, Malcią, Słowacją, Słowenią i Węgrami stworzyło korzystne warunki do migracji zarobkowych, tym bardziej, że sprzyjał temu stan polskiej gospodarki, wysokie bezrobocie w naszym kraju i wyższe płace w krajach Europy zachodniej. Członkostwo Polski w UE stworzyło nową jakościowo sytuację w procesach migracyjnych. Skala zjawiska emigracji zarobkowej, jej charakter oraz skutki dla gospodarki i społeczeństwa polskiego stały się przedmiotem debaty publicznej. Problem ten wzbudza liczne kontrowersje, skrajne opinie, a także dużo emocji.

Duża część społeczeństwa polskiego, zwłaszcza ludzie młodzi, ale także całe rodziny oraz poszczególni jej członkowie gotowi do podjęcia odpowiedzialności za własny rozwój zdecydowali się na szukanie pracy poza granicami kraju. W ostatnim czasie wyjazdy zagraniczne Polaków ulegają zmniejszeniu, co jest spowodowane kryzysem gospodarczym i zaostrzeniem polityki imigracyjnej w niektórych krajach europejskich. Migracje zarobkowe mają oczywiście konsekwencje zarówno ekonomicz-

POLITYKA ZAGROŻEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

ne jak i społeczne dla Polski m.in. rozbitcie rodzin, starzenie się społeczeństwa, spadek przyrostu naturalnego itp. Ponadto migracje zarobkowe sprzyjają poluzowaniu więzi uczuciowych pomiędzy małżonkami, a także ich dziećmi. Brak wspólnego życia w rodzinie sprzyja również poszukiwaniu innych życiowych partnerów, a w konsekwencji prowadzi do rozbitcia małżeństwa i ujawnienia się problemów wychowawczych [Buchowicz 2006; Danilewicz 2010, 2007, 2009; Drozdowski 2010; Gizicka, Gorbaniuk, Szyszka 2010; Gromadzka 2009; Hałas 2010; Kawczyńska-Butrym 2009; Kawula, Brągiel, Janke 2002; Kindler, Napierała 2010; Kukołowicz 2001; Małachowski 2010; Mancewicz 2010; Miłkowska 2009; Niedźwiecki 2010; Piech 2011; Rostropowicz-Miśko 2007; Walkowska 2007; Wyzlic 2010].

Migracje są bardzo dynamicznym zjawiskiem we współczesnym świecie, dotyczącym nie tylko Polskę, ale wiele krajów Unii Europejskiej i świata. Migracje oddziałującym bezpośrednio na procesy demograficzne, na struktury i rozmieszczenie ludności. Oznaczają one przemieszczenia ludności związane ze zmianą miejsca zamieszkania (pobytu stałego lub czasowego), połączone z przekroczeniem granicy administracyjnej podstawowej jednostki terytorialnej.

Migracją jest zatem „zmiana gminy zamieszkania lub w przypadku gminy miejsko-wiejskiej przeniesienie się z terenów miejskich do wiejskich tej gminy lub odwrotnie. Migracją jest także zmiana kraju zamieszkania. Do migracji nie zalicza się natomiast zmiany adresu w obrębie tej samej gminy, ani też przemieszczeń krótkotrwałych (do dwóch miesięcy włącznie) oraz wyjazdów o charakterze turystycznym, czy też tzw. ruchów wahadłowych, do których wliczają się przejazdy między miejscowością zamieszkania a miejscowością pracy lub nauki” [Kostrzewa, Stańczak, Kaczorowski 2003, s. 28–29].

Emigracja Polaków do pracy w krajach UE była i jest zjawiskiem bardzo dynamicznym i ciągle się zmieniającym. Ma ona charakter przede wszystkim ekonomiczny. „Do pracy w krajach UE wyjeżdżają zarówno osoby młode, w średnim wieku, jak i starsze – dotyczy to zarówno mężczyzn, jak i kobiet. Zasadniczy wpływ na skalę emigracji zarobkowej ma poziom rozwoju gospodarczego poszczególnych krajów, a w szczególności tzw. zjawisko konwergencji, czyli wyrównywania się zarówno poziomu życia, jak i poziomu cen w różnych krajach” [Denek 2009, s. 16].

Migracje zarobkowe dają szansę znalezienia pracy, a także zarobków wielokrotnie przekraczających dochód uzyskiwany w kraju pochodzenia. Jednakże, jak wskazują znawcy problematyki migracji, „dysproporcje płacowe między Polską a krajami docelowymi to „czynnik konieczny, ale niewystarczający” do podjęcia decyzji o migracji zagranicznej u podstaw, której leżą rozmaite, zwykle złożone przyczyny” [Duszczyk 1999, s. 98].

Migracja zarobkowa wywiera znaczący wpływ na funkcjonowanie rodziny, jednak dokonujące się w niej zmiany są bardzo różnorodne i zdeterminowane przez wiele czynników. Ważne jest to, który z członków rodziny migruje, na jak długo i jak daleko położony jest kraj migracyjny. Ponadto ważne są możliwości wzajemnej komunikacji, częstotliwość spotkań członków rodziny [Gizicka, Garbaniuk, Szyszka 2010, s. 85–86]. Gdy wyjeżdża cała rodzina „szok aklimatyzacyjny, choć jest z pewnością trudny, rozłożony jest jednak na wszystkich uczestników wyjazdu. W sytuacji, gdy jedno z rodziców wyjeżdża za granice pracować szok ten przeżywa w samotności, również i dzieci wraz z drugim rodzicem cierpią z powodu braku członka rodziny w domu rodzinnym” [Łączek 2006, s. 390]. Ponadto wobec rodzin żyjących na emigracji, nie rzadko „stosuje się różne formy dyskryminacji, na przykład wynajmowanie im mieszkań w najędzniejszych dzielnicach wielkich metropolii, niedopuszczenie ich do udziału w życiu społeczno-politycznym, spychanie na margines. Przyjmowanie cięższych prac, których nie chce wykonywać miejscowa ludność, pociąga często za sobą takie rozłożenie i ilość godzin pracy, które utrudniają normalny i harmonijny rozwój komórki rodzinnej” [Skura 2006, s. 489].

Zjawisko migracji może generalnie przybierać dwie formy: dobrowolną i wymuszoną. To drugie zjawisko, zwane przesiedleniem, jest rzadko spotykane w dzisiejszej Europie, choć oczywiście nadal występuje głównie w związku z konfliktami międzynarodowymi i etnicznymi. Zdecydowanie o wiele większą skalę przybiera dziś migracja dobrowolna, podejmowana bez przymusu zewnętrznego. Przyczyną tej migracji jest głównie utrzymujące się niezadowolenie obywateli ze swojego statusu, a co za tym idzie próba znalezienia środowiska zapewniającego lepsze warunki egzystencji. To także chęć dowartościowania się oraz szu-

kanie sposobu wyjścia z trudnej sytuacji osobistej czy rodzinnej [Kawczyńska-Butrym 2009, s. 16–17].

Wyjaśnienie pojęć związanych z migracją zarobkową

Pojęcie rodziny migracyjnej jest trudne do zdefiniowania ze względu na występowanie różnych typów migracji, jednak uważa się, że rodzina migracyjna to rodzina, „w której jedno bądź oboje rodziców wyemigrowało za granicę w celach zarobkowych” [Gizicka, Gorbaniuk, Szyszka 2010, s. 77]. Pojawia się „nowa kategoria rodzin niepełnych, a mianowicie rodzin z czasową nieobecnością rodzica lub rodziców” [Kukułowicz 2001, s. 58]. W literaturze przedmiotu występuje wiele różnych określeń takiej rodziny, na przykład rodzina czasowo niepełna, rodzina rozłączona z powodu migracji, rodzina migracyjna, transnarodowa, rodzina w rozłące migracyjnej i inne. Istotne jest uchwycenie skali zjawiska występowania takich rodzin, jednak jest to trudne do oszacowania z uwagi na problemy z dokonaniem oceny skali migracji [Gizicka, Gorbaniuk, Szyszka 2010, s. 77–78].

Eurosieroctwo to „czasowe pozostawanie dziecka w kraju pod opieką osób trzecich, którzy są związani z dzieckiem rodzinnie lub są to osoby niespokrewnione z dzieckiem. Opieka ta spowodowana jest przez wyjazd obojga rodziców za granicę w celach zarobkowych” [Zawisza-Masłyk 2008, s. 41]. Ministerstwo Edukacji Narodowej zdefiniowało pojęcie eurosieroctwa, „jako pewną okoliczność związaną z migracją zarobkową obojga rodziców, co wpływa na niekorzystne zmiany w funkcjonowaniu rodziny, głównie w wypełnianiu przez nią podstawowych funkcji wobec małoletnich, którzy opuszczeni przez najbliższe im osoby czują, jak sieroty. Rodzinny proces socjalizacji zostaje przerwany również ulega zachwianiu transmisja pokoleniowo-kulturowa, a w przypadku zalegalizowania tzw. rodziny patchworkowej¹ dziecko traci przynależność do danej grupy, jaką jest rodzina oraz poczucie własnej tożsamo-

---

¹ Rodzina patchworkowa charakteryzuje się tym, że oboje rodzice zakładają nowe rodziny. W rozbitej wyjazdem rodzinie w konsekwencji rodzice rozwodzą się i szukają nowych partnerów, z którymi wchodzi w nowe związki małżeńskie.

ści kulturowej [Rura 2009, s. 16]. Definicje te w sposób niepełny definiują problem eurosieroctwa, ponieważ nie uwzględniają one sytuacji, kiedy to tylko jeden z rodziców wyjeżdża za granicę, a drugi pozostaje w kraju.

Eurosierota – to „dziecko, które wychowuje się bez co najmniej jednego rodzica, który przebywa za granicą w celach zarobkowych” [Kozak 2010, s. 113]. Eurosieroty to w szczególności nieletni w okresie dojrzewania, którzy przede wszystkim potrzebują kontaktu emocjonalnego z rodzicami, uczucia bliskości, poczucia bezpieczeństwa oraz miłości. Kiedy opiekunowie wyjeżdżają za granicę, zostawiając dziecko (nawet pod najlepszą opieką), zaczyna mu brakować bliskości rodzicielskiej i czuje się osamotniony. Nie mogąc zrozumieć, dlaczego dom rodzinny, który powinien być ostoją miłości i bezpieczeństwa, wcale taki nie jest. Takie dzieci porównać można do dzieci ulicy, dzieci niczyich. Samotność, lęk, poczucie odrzucenia powodują, że dziecko jest zaniedbane emocjonalnie i wychowawczo. Brak uwagi i miłości naraża dziecko na utratę kontroli nad swoim życiem, a pozbawione miłości, uznania ze strony bliskich, zaczyna szukać zaspokojenia gdzie indziej, często jest to wchodzenie w środowiska patologiczne [Kozak 1986, s. 512]. Takim miejscem staje się też ulica. Dzieci wychodzące na ulicę chcą zwrócić na siebie uwagę, pokazać, że potrzebują rodziców, ich miłości i czułości, czasami jednak taka ucieczka może mieć bardzo złe skutki. Dzieci często zmuszane są do kradzieży, drobnych przestępstw, brania narkotyków. Takie zachowania prowadzą do wielu uzależnień, rozwoju agresji i nienawiści [Fromm 2003, s. 141].

Eurorodzic – jest rodzicem często nieobecny w życiu dziecka i w końcu staje się rodzicem nieznanym. Eurorodzic pojawia się w domu na krótki okres czasu i burzy cały porządek rodziny. Często narzuca swoje metody wychowawcze i udowadnia, że wszystko wie najlepiej. Jednak na odległość nie można rozpoznać prawdziwych potrzeb dziecka ani też nie można na odległość budować autorytetu rodzica. Eurodzieci mają kłopoty z pogodzeniem obecnych w sobie skrajnych uczuć, emocji. Bardzo tęsknią za kimś, kto z czasem staje się dla nich obcy i odległy. W samotności przeżywają swoje rozterki, bo boją się przyznać do swoich prawdziwych uczuć, buntu, pretensji, gdyż okaże się, że są niewdzięczne, nieczułe, nie potrafią docenić poświęcenia swojego eurorodzica.

POLITYKA ZAGROŻEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

Zaczynają powstawać emocje, z którymi starsze dzieci radzą sobie za pomocą alkoholu, narkotyków czy agresji. W wielu przypadkach pojawiają się kłopoty ze snem, z apetytem, dolegliwości somatyczne. Eurodzieci uczą się od swoich eurorodziców, że nie można liczyć na dorosłego, bo fizycznie go nie ma. Nastolatek lub starsze dziecko jest w stanie zrozumieć, że mama lub tata wyjechał do pracy za granicę, żeby rodzina miała zapewniony lepszy byt materialny. Docenia zakupy przywiezione z zagranicy. Potrafi kontaktować się przez telefon, Internet, kiedy tylko potrzebuje, a nawet może czasami odwiedzić rodzica. Małe dziecko nie bilansuje zysków, jak nowy telewizor, komputer czy samochód, ono potrzebuje fizycznej i emocjonalnej więzi, bliskości rodzica. Im mniejsze dziecko, tym bardziej wiąże się z rodzicem obecnym w jego życiu, który daje mu poczucie bezpieczeństwa. Eurorodzice stwarzają specyficzne otoczenie wychowawcze swoim dzieciom, zaszczepiają wzorce, modele, mechanizmy, postawy, często nie sprawdzające się w życiu dorosłym [Gwizdek 2010, s. 43].

Przyczyny i skala zjawiska wyjazdów zagranicznych

Migracja jest zjawiskiem wieloaspektowym: decyzje o migracji wynikają z różnorodnych przesłanek politycznych, ekonomicznych, społecznych, rodzinnych. Zjawisko migracji zagranicznych stało się nieodłącznym elementem współczesnej zglobalizowanej gospodarki.

Główne przyczyny migracji Polaków to poszukiwanie lepszego poziomu życia, pragnienie poprawienia swojej sytuacji materialnej, otrzymanie lepszej oferty pracy i nowych możliwości rozwoju w innym kraju. Istotnym czynnikiem jest także pragnienie powtórzenia sukcesu krewnych i znajomych, którzy wyjechali a także niestabilna sytuacja polityczna w Polsce oraz porównanie sytuacji w Polsce z sytuacją w innych krajach i miejscach na świecie [Małachowski 2010, s. 168–169].

Przyczyny wyjazdów zagranicznych są bardzo zróżnicowane, ale do najczęstszych przesłanek w podejmowaniu decyzji odnośnie wyjazdów zagranicznych przez członków rodzin są względy ekonomiczne związane są z dążeniem do poprawy warunków bytowych rodzin. „Decyzje odnośnie migracji podejmowane są również w nadziei na zaspokojenie

aspiracji zawodowych i zrealizowania celów życiowych” [Danilewicz 2003, s. 441–442].

Istnieje wiele czynników wpływających na podjęcie decyzji o migracji i często są one trudne do jednoznacznego określenia. Współcześnie migracje warunkowane są głównie przez:

- czynniki ekonomiczne – związane przede wszystkim z potrzebami bytowymi i ich zapewnieniem;
- czynniki polityczne – migracja w wyniku wojny, ucisku władz, zmian granic politycznych, powstania nowego państwa;
- czynniki gospodarcze – związane z liberalizacją handlu, wzajemną zależnością gospodarczą państw, powstaniem przedsiębiorstw międzynarodowych;
- czynniki światopoglądowe – związane z migracją z powodu własnych przekonań;
- czynniki religijne – migracja z powodu prześladowań religijnych;
- czynniki społeczne – migracja ze względu na chęć zmiany środowiska społecznego;
- czynniki rodzinne – wynikające ze zmiany miejsca zamieszkania na skutek łączenia rodzin, zawierania lub rozpadu małżeństw;
- inne czynniki, np. migracje na skutek klęsk żywiołowych [Fierla 2003, s. 155–156].

Badania J. Gorbaniuka na próbie 1490 osób ukazały, że gotowość: zdecydowanie tak, miało do wyjazdu za granicę 13% i raczej tak 12%. Czyli gotowość członków rodziny na rozłąkę migracyjną z powodu pracy za granicą była trudna. Zdecydowanie nie wyjazdom powiedziało 55%, raczej nie 19% i 1% bez odpowiedzi [Gorbaniuk 2011, s. 46–49].

W jakiej mierze te odpowiedzialne decyzje: wyjazdu rodziców za granicę w poszukiwaniu i podjęciu pracy, podejmowano w rodzinach polskich możemy się przekonać z badań przeprowadzonych w 2013 roku przez J. Śledzianowskiego i S. Bębasę [2013].

J. Gorbaniuk [2011, s. 46], która pisze, iż „po roku 2004, obserwuje się nową falę migracji, związaną z wejściem Polski do UE i otwarciem rynku pracy dla Polaków przez wiele krajów Wspólnoty”. Jan Paweł II nauczał,

POLITYKA ZAGROŻEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

że praca jest koniecznością rozwoju człowieka, ale taka, „która nigdy nie rozbija rodziny, ale utwierdza ją w spójni i stałości” [Jan Paweł II, 1981].

K. Ostrowska w roku szkolnym 2009/2010 w placówkach szkolnych na obszarze kraju objęła badaniami 3 384 164 uczniów. Z liczby tej 180 447 uczniów stanowiących 5,3% populacji dzieci i młodzieży miało rodziców pracujących za granicą [Ostrowska 2011, s. 23].

Skutki migracji zarobkowych

Migracja wpływa na osłabienie więzi między małżonkiem, który wyjechał, a tym, który pozostał w kraju. Ważny element, którym są interakcje między członkami rodziny zostaje zaburzony. Interakcje powodują utrwalanie relacji i „kształtują strukturę rodziny, jako grupy społecznej. W efekcie, rodzina z punktu widzenia jej rytmu życiowego jest zdestabilizowana. Funkcjonuje zupełnie odmiennie w chwilach, gdy jest pełna, w czasie okresowego powrotu migranta i w sytuacji, gdy jego nieobecność powoduje lukę w strukturze rodziny” [Niedźwiecki 2010, s. 113].

Migracja to proces, który wywiera wpływ na wszystkie aspekty życia społecznego i ma własną, złożoną dynamikę. „Ogromna większość ludzi na świecie nie zalicza się do międzynarodowych migrantów, jednak przemieszczanie się powoduje zmiany w społeczeństwach, w których żyją oraz w sposobie ich życia. Zmiany te na ogół w znacznie większym stopniu dotyczą samych migrantów. Można je śledzić na każdym etapie procesu migracyjnego, zarówno w krajach pochodzenia i tranzytu, jak i w krajach docelowych” [Cestles, Miller 2012, s. 40].

Z badań wynika, że najbardziej negatywnym następstwem migracji zarobkowej dla rodziny jest tęsknota, poczucie pustki. Dotyka ona przede wszystkim młodsze dzieci, które nie potrafią sobie wytłumaczyć w racjonalny sposób nieobecności rodzica. Następnym negatywnym skutkiem migracji jest nadmierne obciążenie obowiązkami tej osoby, która pozostała w kraju. Istotnym następstwem wyjazdu jest także brak wsparcia ze strony współmałżonka, oddalenie emocjonalne członków rodziny, rozpad małżeństwa, zdrada, niepewna przyszłość dalszych losów rodziny, problemy wychowawcze z dziećmi, poszukiwanie nowych

partnerów oraz poczucie opuszczenia u dzieci [Roztropowicz-Miśko, 2007, s. 109].

Makroekonomiczne skutki migracji dotyczą sytuacji na rynku pracy, transferu zarobków czy handlu zagranicznego. Skala mikro odnosi się bezpośrednio do dochodów gospodarstw domowych czy do prowadzenia działalności gospodarczej. Emigracja zarobkowa przyczyniła się do spadku stopy bezrobocia, ale nie jest jedyną przyczyną tej poprawy. W odczuciu większości migrujących pobyt za granicą to przede wszystkim wielka życiowa i edukacyjna szansa, polegająca na zdobywaniu doświadczeń zawodowych, nauce języka, poznawaniu realiów sprzyjających aktywności i rozwojowi biznesu. Niestety, migracja ma także ujemne skutki. Młode osoby opuszczając granice swojego kraju, pozbawiają go ludzkich zasobów do pracy, ale też wyspecjalizowanych fachowców [Denek 2009, s. 18].

Każdy młody człowiek w okresie dorastania potrzebuje „powiązania emocjonalnego” z rodzicami, potrzebuje uczucia bliskości, miłości oraz poczucia bezpieczeństwa. Brak tych uczuć często prowadzi do zmiany w zachowaniach dziecka. Zmiany te mogą dotyczyć następujących postaw obronnych i prowadzić do:

1. Zamknięcia się dziecka w sobie, a objawami tego stanu mogą być:
  - depresja,
  - odsunięcie się od kolegów, znajomych, przyjaciół,
  - pogarszające oceny w nauce,
  - próby samobójcze,
  - samookaleczenia oraz inne.
2. Otworzenia się dziecka na wszelkie negatywne zmiany, a typowymi objawami mogą być:
  - agresja;
  - zmiana znajomych, kolegów, przyjaciół;
  - częste kradzieże;
  - nagminne kłamstwa;
  - narastająca liczba opuszczanych dni w szkole z powodu wagarów;
  - bójki;
  - wzrost skłonności do sięgania po używki (alkohol, narkotyki) [Kozak 2010, s. 124].

POLITYKA ZAGROŻEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

Na skutek rozłąki z jednym z rodziców młodemu człowiekowi zaczyna brakować bliskości rodzicielskiej i czuje się osamotniony. Poczucie osamotnienia ogranicza rozwój indywidualny dziecka, narusza dobrostan psychiczny oraz fizyczny, co z kolei przekłada się na obniżanie jakości życia [Janicka 2005, s. 321].

Wyjazdy rodziców za granicę stanowią poważne zagrożenie dla prawidłowego rozwoju młodego człowieka oraz jego życia rodzinnego. Należy pamiętać, że istotnym czynnikiem warunkującym prawidłowy proces wychowawczy młodych ludzi jest wychowanie przez obydwojga rodziców, którzy winni być dla nich autorytetem do naśladowania. Wyposażenie dóbr materialnych nad dobrą rodziną jest niewłaściwym podejściem rodziców do pełnionych zadań wychowawczych [Śledzianowski 2006, s. 73].

Migracje zarobkowe mają wyraźne konsekwencje społeczne i ekonomiczne, wpływają na funkcjonowanie gospodarki i społeczeństwa Polski. Najważniejszymi konsekwencjami w aspekcie społecznym są: spadek przyrostu naturalnego; rozbitcie rodzin, zmiany w pojęciach rodzina i jej znaczenia; starzenie się społeczeństwa (powstawanie problemu wyżu i niżu demograficznego i pytania o przyszłość osób starzejących się); zmiany struktur społeczno-kulturowych; gromadzenie nowego typu kapitału kulturowego [Walaszek 2007, s. 26–27].

Migracja zarobkowa, choć przyczynia się do poprawy statusu materialnego rodzin, powoduje często zrywanie więzi rodzinnych oraz nasila występowanie problemów wychowawczych z pozostawionymi w kraju dziećmi. Wyjazd jednego z rodziców do pracy za granicę powoduje szczególnie mocne traumatyczne przeżycie dla dziecka. Jak wskazują badania, migracja zarobkowa, jest dużym wyzwaniem dla życia rodzinnego, psychicznego i moralnego dzieci. Powoduje u dzieci zachowania zaliczane w literaturze psychologicznej i pedagogicznej do niedostosowania społecznego. Objawami niedostosowania społecznego mogą być między innymi takie zachowania jak: zamykanie się w sobie, skłonności do nałogów np. narkomanii, alkoholizmu czy też internetoholizmu. Migracja rodziców może również wywoływać u młodego człowieka za-

chowania demonstracyjne np. agresja wobec nauczycieli lub wobec kolegów w szkole [Kozak 2007, s. 100–108].

Społeczne efekty migracji zarobkowych są trudne do zmierzenia. Jedną z kategorii skutków społecznych migracji jest kultura społeczna dotycząca funkcjonowania rodziny i społeczności lokalnej. Zachodzące pod wpływem migracji zmiany w największym stopniu odczuwa rodzina. Jak się wydaje, najważniejsze znaczenie ma kwestia opieki nad dziećmi. Niekiedy bowiem dochodzi do wyjazdów rodziców na zmianę, występuje również zamiana ról między obojgiem rodziców. Ponieważ istnieje większy popyt na pracę kobiet (zawody takie, jak sprzątaczkki, opiekunki do dzieci, osób starszych), fakt ten często przeważa w decyzjach migracyjnych gospodarstw domowych, kiedy to klasyczny model rodziny przegrywa z czynnikiem ekonomicznym, w wyniku wyjazdu matki [Fihel, Kaczmarczyk 2008, s. 52–53].

Konsekwencje migracji są widoczne bez względu na to, który członek rodziny pozostaje na emigracji. Ze specyficzną sytuacją mamy do czynienia wtedy, gdy osobą tą jest jeden z rodziców. Nieobecność nawet jednego z nich może doprowadzić do wielu zaburzeń funkcjonowania rodziny. Dysfunkcjonalność taka może pojawić się jako:

- ograniczenie wielu podstawowych funkcji rodziny: emocjonalnej, socjalizacyjnej, wychowawczej;
- ograniczenie funkcji opiekuńczej w stosunku do młodego pokolenia, co prowadzi do powstania wielu zagrożeń w rozwoju psychospołecznym, jak też powoduje wzrost ryzyka uzależnień;
- ograniczenie funkcji wyznaczającej – rozdzielona migracją rodzina przestaje kształtować poczucie przynależności do grup społecznych, ograniczona jest też jej rola w budowaniu tożsamości kulturowej młodego człowieka;
- ograniczenie funkcji opiekuńczej w odniesieniu do pokolenia seniorów, a jednocześnie ograniczenie ich udziału w procesie socjalizacji młodego pokolenia [Szyniszewska 2007, s. 255].

POLITYKA ZAGROŻEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

Konsekwencje rozłąki z rodzicami mogą przybierać postać problemów dziecka z samooceną, budowaniem relacji z kolegami, brakiem zaufania. Osamotnione eurodzieci szukają zapomnienia w świecie gier komputerowych i w Internecie oraz przed telewizorem. Jednak w ten sposób stają się bierne, apatyczne i tracą motywację do innych bardziej wartościowych zajęć. Wydawać by się mogło, że wzrastające dochody z tytułu pracy za granicą powinny umożliwić wielu uczniom rozwijanie swoich zainteresowań czy uzdolnień. Jednak zwiększone kieszonkowe młodzież najczęściej przeznaczają na rozrywkę, na wyjście do kina, dyskoteki, na koncert, ubrania czy po prostu używki. Eurosieroctwo niesie za sobą złagodzenie przymusu do nauki. Często dzieci pozbawione nadzoru i kontroli czują się zwolnione z wykonywania obowiązków dotyczących nauki i szkoły. Dzieci z większą swobodą podchodzą do systematycznej nauki, brak motywowania i wsparcia obniża wagę spraw szkolnych. Wykorzystują one osłabiony nadzór rodzicielski, nie przestrzegają norm i łamią zasady, czują się bezkarne. Dzieci oszukują, stają się aroganckie, używają wulgarного słownictwa. Niedopilnowane dziecko ma poczucie odrzucenia przez rodziców, samo izoluje się od środowiska rówieśników, bo trudno jest mu zrozumieć, że ktoś chce z nim obcować, rozmawiać, przyjaźnić się. Niesystematyczność w zajęciach szkolnych w konsekwencji prowadzi do ucieczek z lekcji, wagarów i dużej liczby nieusprawiedliwionych godzin lekcyjnych. Dzieci mają trudności w nauce, nie przechodzą do następnej klasy, zdarza się, że porzucają szkołę [Walenczak-Pankonin, Pankonin 2010, s. 35].

Konsekwencją migracji jest czasowa i lub stała niepełność rodziny. Zauważa się, że są rodziny, w których pokoleniowo tworzy się łańcuch rodzin rozłączonych. Jest to sposób zapewnienia sobie przez członków tych rodzin bytu materialnego. Z badań B. Balcerzak-Paradowskiej wynika, że w rodzinach czasowo rozłączonych występują częściej i z większym nasileniem problemy wychowawcze. Dzieci sięgają po używki, wagarują, dokonują drobnych przestępstw. Jest to wynik braku zainteresowania dzieckiem przez rodziców, ich nieobecność, niewystarczająca ilość czasu poświęcona dziecku, większa swoboda, brak rygorystycznie przestrzegania zasad społecznie akceptowanych [Olearczyk 2007, s. 109].

Zakończenie

Dzieci i młodzież w szczególnie dotkliwy sposób odczuwają nieobecność w domu rodzica. Aby prawidłowo funkcjonować i właściwie się rozwijać potrzebują miłości, troski, kontroli i obecności obojga rodziców. Dzieci muszą zmagać się z różnymi problemami, obowiązkami, trudnościami. W świetle badań największe zagrożenie i poważne problemy wychowawcze z uczniem pojawiają się wówczas, kiedy do pracy za granicę wyjeżdża matka bądź dwoje rodziców. Poprzez fizyczną rozłąkę następuje podział rodziny, który w konsekwencji doprowadzić może do wypaczeń dzieci i młodzieży [Miłkowska 2009, s. 104].

Należy pamiętać, że rodzice wyjeżdżający za granicę, a w szczególności kobiety są wyłączone z realizacji swojego rodzicielstwa. Jednocześnie są pozbawione możliwości obserwowania i przeżywania radości z rozwoju swoich dzieci, brak im bezpośredniego kontaktu oraz mają ograniczony wpływ na ich wychowanie. Często kobiety mówią wyjadę na miesiąc, dwa wrócę i wszystko będzie dobrze, często też czas ulega wydłużeniu. One pracują, zarabiają pieniądze, a ich dzieci rosną bez opieki matczynej, czy ojcowskiej. Bez ich czułości, bezpośrednio odczuwanej troski, co jest podstawą do prawidłowego rozwoju emocjonalnego i społecznego dziecka [Kawczyńska-Butrym 2008, s. 235].

Sytuacja rodzinna w znacznym stopniu warunkuje sytuację życiową dzieci. Determinuje doświadczenia z dzieciństwa. Dla eurosierot jest to dzieciństwo specyficzne określone datą przyjazdu rodzica/rodziców do domu, oczekiwaniem na telefon, wspólny spacer, rozmowę, przytulenie. Dziecko obserwuje borykających się z trudami dnia codziennego „samotnych” rodziców. Czas szybko przemija, a doświadczenia z tego okresu kształtują przyszłe życie rodzinne dziecka [Danielewicz 2008, s. 190].

Rodzice, powinni mieć świadomość, że ich wyjazd to nie tylko poprawa sytuacji materialnej rodziny, ale przede wszystkim ogromna zmiana w życiu dziecka. Długi, trwający kilka miesięcy, a nawet lat wyjazd rodzica za granicę powoduje dezorganizację środowiska wychowawczego dziecka. Często to środowisko staje niewydolne w zakresie sprawowania funkcji i osłabia a nawet rwie więzi rodzinne.

POLITYKA ZAGROŻEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

Przyczynia się to poważnie do powstania niedostosowania społecznego u dziecka. Oznakami tego zjawiska są głównie: osłabienie zainteresowania nauką szkolną i motywacji do nauki, wzrost konfliktów z rodzicami, nauczycielami oraz z rówieśnikami, wrogie, roszczeniowe i oskarżycielskie postawy wobec dorosłych, zaburzenie poczucia bezpieczeństwa, poczucie odrzucenia przez najbliższe dziecku osoby, poczucie osamotnienia i mniejszej wartości, lęk i niepewność, brak stabilizacji, wyobcowanie trudności w nawiązywaniu kontaktów interpersonalnych, brak prawidłowych wzorów postępowania i pełnienia ról społecznych, pogorszenie relacji z rówieśnikami [Miłkowska, Kulesa 2009, s. 13–14].

Bibliografia

- Buchowicz A. (2006), *Trudności życia małżeńskiego I rodzinnego w nauczaniu Jana Pawła II*, [w:] Śledzianowski J., Sakowicz T. (red.), *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce.
- Castles S., Miller M. J. (2012), *Migracje we współczesnym świecie*, Warszawa.
- Danielewicz W. T. (2003), *Wychowawcze następstwa migracji zagranicznych rodziców*, [w:] J. Wilk (red.) *Rodzina XX wieku wobec dobra dziecka*, Lublin.
- Danilewicz W. (2007), *Społeczne konsekwencje migracji zagranicznych*, [w:] D. Lalak (red.), *Migracja, Uchodźstwo, Wielokulturowość*, Warszawa.
- Danielewicz W. (2008), *Dziecko w rodzinie migracyjnej*, [w:] Guz S. (red.), *Dziecko a zagrożenia współczesnego świata*, Lublin.
- Danilewicz W. (2009), *Wspólnota rodzinna w warunkach migracji zagranicznej*, [w:] J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobiecki (red.), *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, Białystok.
- Danilewicz W. (2010), *Rodzina ponad granicami. Transnarodowe doświadczenia wspólnoty rodzinnej*, Białystok.
- Denek K. (2009), *Migracja zarobkowa młodych Polaków*, „Nowa Szkoła”, nr 7.
- Drozdowski R. (2010), *Konsekwencje nowej fali migracji dla dalszej modernizacji państwa i społeczeństwa polskiego*, [w:] *Obrazy migracji*, K. Ilski (red.), Poznań.
- Duszczyk M. (1999), *Swoboda przepływu pracowników – dylematy związane z integracją Polski z Unią Europejską*, „Studia Europejskie”, nr 2.
- Fierla I. (red.) (2003), *Geografia gospodarcza świata*, Warszawa.
- Fihel A., Kaczmarczyk P. (2008), *Współczesne migracje z Polski – skala, struktura oraz próba interpretacji*, [w:] P. Kaczmarczyk, J. Tyrowicz (red.), *Współczesne procesy migracyjne w Polsce, a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, Warszawa.
- Fromm E. (2003), *Ucieczka od wolności*, Warszawa.

Człowiek w świecie ryzyka

- Gizicka D., Gorbaniuk J., Szyszka M. (2010), *Rodzina w sytuacji rozłąki migracyjnej*, Lublin.
- Gorbaniuk J. (2011), *Gotowość członków rodziny na rozłąkę migracyjną z powodu pracy za granicę*, [w:] Garbarz A., Szluz B., Urbańska M., Walc W. (red.), *Rodzina w środowisku lokalnym. Pomoc – wsparcie – opieka*, Rzeszów.
- Gromadzka K. (2009), *Sytuacja życiowa dzieci w rodzinach rozłączonych*, [w:] J. Nikitorowicz, J. Muszyńska, M. Sobecki (red.), *Wspólnoty z perspektywy edukacji międzykulturowej*, Białystok.
- Gwizdek B. (2010), *Eurorodzice, eurodzieci*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 7.
- Hałas M. (2010), *Dylematy emigracji poakcesyjnej*, „Cywilizacja”, nr 32.
- Jan Paweł II, *Familiaris consortio*, 1981.
- Janicka J. (2005), *Rodzina a poczucie osamotnienia*. [w:] H. Cudak, H. Marzec (red.) *Współczesna rodzina polska – jej stan i perspektywy*, Mysłowice.
- Kawczyńska-Butrym Z. (2008), *Pytania do służb socjalnych o wsparcie zagrożonego rodzicielstwa w chorobie i migracji zarobkowej*, [w:] Kwak A. (red.), *Rodzicielstwo: między domem, prawem, służbami społecznymi*, Warszawa.
- Kawczyńska-Butrym Z. (2009), *Migracje. Wybrane zagadnienia*, Lublin.
- Kawula S., Bągiel J., Janke A. (2002), *Pedagogika rodziny*, Toruń.
- Kindler M., Napierała J. (2010), *Migracje kobiet przypadek Polski*, Warszawa.
- Kostrzewa Z., Stańczak J., Kaczorowski P. (2003), *Migracje zagraniczne ludności 2002*, Warszawa.
- Kozak S. (1986), *Sieroctwo społeczne: psychologiczna analiza zaburzeń w zachowaniu się wychowanków domów dziecka*, Warszawa.
- Kozak S. (2007), *Patologie wśród dzieci i młodzieży, leczenie i profilaktyka*, Warszawa.
- Kozak S. (2010), *Patologia eurosieroctwa w Polsce. Skutki migracji zarobkowej dla dzieci i ich rodzin*, Warszawa.
- Kukołowicz T. (2001), *Sytuacja wychowawcza w nowych kategoriach rodzin w okresie transformacji ustrojowej*, [w:] M. Ziemska (red.), *Rodzina współczesna*, Warszawa.
- Łączek T. (2006), *Wartości internalizowane przez dzieci i młodzież w procesie wychowania rodzinnego*, [w:] J. Śledzianowski, T. Sakowicz, (red.) *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce.
- Małachowski W. (2010), *Migracje we współczesnym świecie Implikacje dla Polski*, Warszawa.
- Mancewicz M. (2010), *Współczesna rodzina w dobie aksjologicznego kryzysu*, [w:] W. Muszyński (red.), *Wartości w rodzinie: ciągłość i zmiana*, Toruń.
- Marzec H. (1997), *Bezrobocie jako czynnik kryzysowy we współczesnej rodzinie polskiej*, [w:] H. Cudak (red.), *Rodzina polska u progu XXI wieku*, Łowicz.
- Miłkowska G. (2009), *Wychowawcze i społeczne skutki emigracji zarobkowej dla rozwoju dzieci (na przykładzie regionu częstochowskiego)*, [w:] M. Janukowycz (red.), *Smak emigracji. Dramaty dzieci*, Kraków.
- Miłkowska G., Kulesa A. (2009), *Wpływ emigracji zarobkowej rodziców na funkcjonowanie dzieci w rodzinie i w szkole*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 9.

POLITYKA ZAGROŻEŃ DZIECI I MŁODZIEŻY

- Niedźwiecki D. (2010), *Migracje i tożsamość. Od teorii do analizy przypadku*, Kraków.
- Olearczyk T. E. (2007), *Sieroctwo i osamotnienie. Pedagogiczne problemy kryzysu współczesnej rodziny*, Kraków.
- Ostrowska K. (2011), *Nauczyciele o rozmiarach i problemach dzieci, których rodzice wyjeżdżają w celach zarobkowych za granicę*, [w:] Kołdon B., Kurlak I. (red.), *Wokół problematyki pomocy dziecka w rodzinie w sytuacji kryzysowej*, Sandomierz – Warszawa.
- Piech A. (2011), *Rodzina naturalnym środowiskiem wychowawczym*, [w:] D. Wosik-Kawala (red.), *Rodzinne i instytucjonalne środowiska opiekuńczo-wychowawcze*, Lublin.
- Pielkowska J. A. (1996), *Opieka i wychowanie dzieci w rodzinach dotkniętych bezrobociem*, „Roczniki Socjologii Rodziny”, t. VIII.
- Rostropowicz-Miśko M. (2007), *Wpływ migracji zarobkowych na sytuację rodzin śląska opolskiego w świetle własnych badań ankietowych*, [w:] *Migracje – wyniki aktualnych badań i analiz*, oprac. O. Dębowska, Kraków.
- Rura G. (2009), „Kukułcze dzieci” problemy emigracyjnego sieroctwa, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze”, nr 9.
- Skura J. (2006), *Prawo rodziny do migracji w nauczaniu Jana Pawła II w sytuacji współczesnej globalizacji*, [w:] J. Śledzianowski, T. Sakowicz, (red.) *Jan Paweł II stróżem ludzkiej rodziny*, Kielce.
- Szyniszewska K., (2007), *W poszukiwaniu swojej tożsamości – drugie pokolenie imigrantów. Na przykładzie Francji i USA*, [w:] D. Lalak (red.), *Migracja, uchodźstwo, wielokulturowość. Zderzenie kultur we współczesnym świecie*, Warszawa.
- Śledzianowski J., (2006), *Opieka duszpasterska nad rodziną dysfunkcyjną*, [w:] B. Kałdon (red.), *Pomoc rodzinie dysfunkcyjnej*, Sandomierz – Stalowa Wola.
- Śledzianowski J. (2008), *Rodzina międzypokoleniowa w Polsce na progu XXI wieku*, Kielce.
- Śledzianowski J. (2011), *Bezrobocie czynnikiem destrukcyjnym życia rodzinnego na przykładzie osób bezdomnych*, „Państwo i Społeczeństwo” nr 3.
- Śledzianowski J., Bębas S. (2013), *Blaski i cienie współczesnej rodziny polskiej*.
- Walaszek A. (2007), *Migracje Europejczyków: 1650-1914*, Kraków.
- Walenczak-Pankonin J., Pankonin P. (2010), *Kiedy rodzic wyjedzie do pracy: skutki eurosieroctwa*, „Sedno. Magazyn dyrektora szkoły”, nr 1.
- Walkowska W. (2007), *Społeczne skutki eurosieroctwa*, [w:] *Migracje – wyniki aktualnych badań i analiz*, oprac. O. Dębowska, Kraków.
- Wyźlic M. (2010), *Migracja zarobkowa – zagrożeniem dla więzi małżeńskiej*, „Cywilizacja”, nr 32.
- Zawisza-Masłyk E. (2008), *Wokół pojęcia „eurosieroctwo”*, „Opieka, Wychowanie, Terapia”, nr 3-41.